

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто актуальні фінансові аспекти організації малого бізнесу в Україні, досліджено проблемні питання функціонування малого бізнесу в Україні, визначено основні чинники, які стримують подальший розвиток малого бізнесу в Україні.

This article reviews the current financial aspects of organisation of small businesses in Ukraine, studies key issues related to functioning of small businesses in Ukraine, determines the main factors that hinder the further development of small business in Ukraine.

Ключові слова: малий бізнес, підприємницька діяльність, фізична особа-приватний підприємець, оподаткування приватних підприємців.

Key words: small businesses, entrepreneurship, an individual entrepreneur, taxation of entrepreneurs.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ І АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ.

Малий бізнес в Україні займає 5%—6% ВВП [8]. У той же час у розвинених країнах малий та середній бізнес є одним з основних стовпів економіки, забезпечуючи половину внутрішнього валового продукту. На шляху розвитку малого бізнесу в Україні стоять значні законодавчі перешкоди, які дедалі посилюються з двох причин:

1) малий бізнес часто використовується для мінімізації податкових зобов'язань, внаслідок чого порушуються інтереси найманих працівників та держави. Отже, держава намагається обмежити діяльність малого бізнесу з метою недопущення втрат бюджету через ухиляння від сплати податків з використанням схем, в яких задіяний малий бізнес;

2) малий бізнес займає малу частку валового внутрішнього продукту України. Отже, держава не спрямовує свої зусилля на те, що значно не впливатиме на зростання ВВП країни.

Проте, не все так просто: за оцінками Федерації професійних спілок працівників малого та середнього підприємництва в Україні (ФПСПМСПУ), близько 30% населення зайнято в малому бізнесі. Основний вид діяльності — це торгівля, а також сфера послуг — ремонтні роботи, перукарські послуги, кафе в курортних та придорожніх зонах, ремісництво [9]. Після прийняття Податкового кодексу в Україні 200 тисяч підприємців закрились, і якщо не змінити норми Податкового кодексу, до кінця нинішнього року, ще 170 тисяч підприємців закриють свій бізнес [10]. Ці підприємці за рік до бюджету перераховували близько 2350 мільйонів грн. Якщо ці підприємці стануть на біржу праці, держава повинна буде їм виплатити 3600 млн грн., отже, бюджет втратить близько 6000 млн грн. [10]

Малий бізнес — це необхідний елемент будь-якої економіки. Крупні підприємства не в змозі задовольнити потреби усіх без винятку груп споживачів. Здебільшого вони працюють на усередненого, уніфікованого споживача. Малий бізнес заповнює прогалини, продаючи продукцію та послуги, виробництво яких є не вигідним для великих гравців ринків. Отже, державі необхідно спрямувати зусилля не тільки на захист вітчизняного малого бізнесу, а і на його розвиток.

На сьогодні постійно здійснюються наукові дослідження проблемних питань функціонування малого бізнесу, зокрема: Л.Д.Буряком, В.В. Виговською [4], Туболец І.І. [5], Сабіною Н.Ю. [6] Мироновим С. [7], Кожевіною Н. [8] та іншими.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті — на основі результатів дослідження фінансових аспектів організації малого бізнесу в Україні визначити проблемні питання функціонування малого бізнесу в Україні та вказати можливі шляхи їх вирішення.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найпростішою формою здійснення підприємницької діяльності є форма приватного підприємництва фізичною особою, тобто без створення підприємств чи інших юридичних осіб.

Як видно з табл. 1, обсяг реалізованої приватними підприємцями продукції займає близько третини загального обсягу реалізації малим бізнесом в Україні. Проте кількість фізичних осіб — приватних підприємців — протягом 2006—2009 років постійно зростала і на кінець 2009 року склала близько двох третин малого бізнесу України. Отже, більше 10% населення України мають статус фізичної особи — підприємця, що говорить про необхідність спрямування зусиль держави на підтримку цього бізнесу, незважаючи на його незначну долю в ВВП і часте використання для ухиляння від сплати податків великим та середнім бізнесом.

На сьогодні не існує спеціальних нормативних актів, які встановлювали б правовий статус і регулювали діяльність фізичної особи — підприємця. Проте у ст. 51 ЦКУ [1] вказано, що якщо інше не встановлено законами, то до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб.

Відповідні положення щодо права фізичної особи на зайняття підприємницькою діяльністю містяться у Конституції, Цивільному та Господарському кодексах України і у галузевих документах, що регулюють здійснення певних видів діяльності.

Відповідно до статті 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. У статті 5 Цивільного кодексу України уточнюється, що право на здійснення підприємницької діяльності має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Право на підприємницьку діяльність можна реалізувати тільки за умови державної реєстрації фізичної особи як приватного підприємця у порядку, встановленому законами України. Проте в законодавстві України відсутні чіткі умови, за яких реєстрація фізичної особи як приватного підприємця є обов'язковою.

Фінансово-правові особливості здійснення господарської діяльності фізичними особами — суб'єктами підприємництва:

Таблиця 1. Основні показники розвитку суб'єктів малого підприємництва [3]

рік	Суб'єкти малого підприємництва – всього		У тому числі					
	кількість зайнятих працівників, тис. осіб	обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн.	малі підприємства		фізичні особи-підприємці			
			кількість зайнятих працівників, осіб	обсяг реалізованої продукції, (робіт, послуг), млн грн.	кількість зайнятих працівників	обсяг реалізованої продукції, (робіт, послуг)		
						тис. осіб	у %	млн грн
всього								
2006	5738	479250,6	2339	360107,5	3399	59%	119143,1	25%
2007	6004	593030,6	2325	440011	3679	61%	153019,6	26%
2008	6308	701634,6	2319	496683,0	3989	63%	204951,6	29%
2009	6451	657643,6	2227	461691,1	4224	65%	195952,5	30%

I. Відповідає за зобов'язання, пов'язані з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і частково у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме йому при поділі цього майна (крім того, на яке не може бути звернено стягнення згідно законодавства (Ст 52. ЦКУ). Законодавчо не передбачено відокремлення майна, яке використовується для здійснення підприємницької діяльності, із загальної маси належного підприємцю майна. За рішенням суду за зобов'язаннями підприємця може бути звернено стягнення на все належне йому майно, в тому числі і те, яке було використане для зайняття підприємницькою діяльністю (приватна квартира, дача, меблі, автомашина тощо).

II. Обмеження щодо джерел фінансування за рахунок:

1) власного капіталу. Зважаючи на наявність повної відповідальності за своїми зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, всім своїм майном, підприємець провадить підприємницьку діяльність без формування статутного капіталу, додаткового і резервного. Може фінансувати свою підприємницьку діяльність за рахунок власних коштів (прибутків, амортизаційних відрахувань або власного майна);

2) позичкового капіталу: не може фінансувати діяльність з допомогою випуску облігацій та інших цінних паперів, що засвідчують відносини позики (крім векселів). Може фінансувати свою підприємницьку діяльність за рахунок банківських позичок. Класичне українське мале підприємство — представник або торговельного сектору, або сектору послуг. Відповідно до структури кредитів, які вітчизняні банки видають малим суб'єктам підприємництва, то на виробництво припадає, не більше 5% обороту малого та середнього вітчизняного бізнесу.

III. Фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності — є одночасно і власником відповідного бізнесу, і органом управління ним. Це відрізняє його від більшості юридичних осіб з наявністю декількох органів управління із розподілом між ними відповідних функцій. Всі цивільно-правові угоди укладаються від імені громадянина-підприємця, навіть якщо фактичне управління його бізнесом здійснює інша особа. Громадянин-підприємець несе повну майнову та іншу відповідальність за результати підприємницької діяльності. Згідно Господарського кодексу (п. 2 ч. 2 ст. 55), громадянином підприємцем є повноцінним самостійним суб'єктом ринку — суб'єктом господарювання.

IV. Не може проводити певні види діяльності. Наприклад, надавати фінансові послуги, займатися діяльністю у сфері загальної середньої та вищої освіти, займатися концесійною діяльністю щодо будівництва та експлуатації автомобільних доріг тощо.

V. У разі неспроможності задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані із здійсненням підприємницької діяльності, може бути визнана банкрутом у порядку, встановленому законом. (ст. 53 ЦКУ)

З введенням в дію Податкового кодексу [2] все зроблено для того, щоб легальний малий бізнес прибрати з виробництва. Є пряма заборона для юридичних осіб відносити до валових витрат придбання товарів і послуг у підприємств [ст. 139, п.п. 139.1.12, 2], що працюють на спрощеній системі оподаткування (а практично сто відсотків підприємств працюють на ній). Для великого та середнього бізнесу це робить не вигідним співпрацю з малим бізнесом, що є прямою загрозою для повного знищення останнього в Україні.

ВИСНОВКИ

По-перше, потрібно відновити механізми здійснення та оподаткування малого бізнесу, які працювали до прийняття Податкового кодексу, у тому числі зберегти спрощену систему оподаткування.

По-друге, треба створити державні програми з вирішення конкретних соціальних проблем за допомогою малого підприємництва, а саме: боротьба з бідністю, соціальний захист населення тощо.

По-третє, у розвинених країнах формування місцевих бюджетів відбувається переважно за рахунок малого бізнесу, якому надходить великий обсяг муніципальних замовлень. Отже, в Україні необхідно переглянути політику місцевих органів влади і організувати інфраструктуру підтримки малого бізнесу. Така інфраструктура повинна включати:

— доступ малому бізнесу до необхідних інформаційних послуг, зокрема програм з навчання і консультування підприємців,

— доступ до технопарків, лізингові компанії, тощо (доступ до ринку основних засобів);

— доступне за ціною залучення та умовах отримання фінансування, оскільки на сьогодні для підприємця практично неможливо дістати кошти для реалізації бізнес-проектів: банки не кредитують, а механізм кредитування через кредитні спілки не працює.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV із змінами та доповненнями.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI.
3. Основні показники розвитку суб'єктів малого підприємництва в 2006-2009 роках: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/sze/oprsmp/oprsmp2009_u.htm
4. Виговська В.В. Малий бізнес в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 1(91). — С. 59—63.
5. Туболец І.І. Фінансово-інвестиційні ознаки підтримки малого підприємництва // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 3. — С. 12—14.
6. Сабіна Н.Ю. Державне регулювання малого підприємництва як один із напрямів економічної соціалізації в Україні // Економіка та держава — 2011. — № 2. — С. 65—7.
7. Миронов С. Микрофинансирование — новый инструмент развития малого бизнеса // Проблемы теории и практики управления. — 2011. — № 1. — С. 8—12.
8. Кожевіна Н. Малий бізнес в Україні займає 5—6% ВВП: <http://federation.org.ua/tochkazory/kozhevina-nataliya-malii-biznes-v-ukraini-zaimae-5-6-vvp.html>
9. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://federation.org.ua/istorichna-dovidka.html>
10. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ut.net.ua/News/23055>

Стаття надійшла до редакції 31.05.2011 р.